

ЗАПИТАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ УЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ З РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ

О.І. Пометун, докт. пед. наук, проф.

Запитання – один з найпоширеніших інструментів учителя історії. Проте дослідження свідчать, що їх переважно використовують лише як інструмент контролю й оцінки учнів, повторення та узагальнення інформації уроку. Утім запитання мають мотивувати учнів до теми, розвивати у них навички мислення, стимулювати до самостійних досліджень, сприяти узагальненню ними інформації і досвіду, створювати контекст для вивчення ідей і розширення бази знань учнів тощо. Така дидактична багатофункціональність потребує аналізу можливостей запитань різного типу. Як показують дослідження, найбільш важливим є застосування у навчанні учнів історії трьох класифікацій запитань: 1) закриті та відкриті запитання; 2) запитання за рівнями мислення (за таксономією Б.Блума або О.Кратвіла та Л.Андерсон) 3) спірні та дискусійні запитання. Кожний із цих типів запитань виконує на уроці історії різні функції.

Закриті запитання дають змогу актуалізувати опорні знання учнів, перевірити увагу і розуміння ними нового матеріалу, перевірити засвоєння учнями тих елементів знань, які слід механічно запам'ятати і відтворювати, зокрема, при тестуванні. **Відкриті запитання** спонукають учнів розмірковувати над складними проблемами, що не мають єдиного “правильного” вирішення, та обговорювати їх, сприяють розвитку мислення, мовлення, інших пізнавальних здібностей учнів, навчають шукати відповіді, досліджувати, знаходити рішення або робити свідомий вибір серед кількох рівноцінних позицій.

Спостереження свідчать, що більшість вчителів ставлять запитання, які вимагають від учнів згадати інформацію, а не використовувати навички мислення вищого порядку. Однак для розвитку критичного мислення потрібно ставити питання на різних когнітивних рівнях, виходячи з таксономії запитань, що класифікує їх за розумовою діяльністю, необхідною для формулювання відповіді. Застосування на уроках запитань високого рівня – на аналіз, синтез, оцінку – дає вчителю змогу ефективно розвивати критичне мислення учнів.

Одним з різновидів відкритих запитань є **спірні (контroversійні)** та **дискусійні**. Вони вчать глибокого розуміння проблеми, самостійного формулювання позиції, оперування аргументами, сприяють розвитку власних переконань учнів. Формулюючи спірне запитання,

вчитель допомагає учням усвідомити, в чому саме полягає проблема, щоб знайти шляхи її розв'язання. Уміння вчителя формулювати різні запитання є обов'язковою умовою розв'язання проблеми розвитку критичного мислення учнів. Розуміння вчителем можливостей і обмежень кожного з типів запитань дає можливість ефективно будувати опитування на уроці й заохочувати учнів до навчання.

Ще однією проблемою є невміння значної кількості вчителів використовувати послідовність, систему запитань, в якій кожне наступне запитання засноване на відповіді на попереднє. Нами напрацьовано кілька підходів до побудови такої системи на окремому уроці: *розширення, підйом, коло, поглиблення і звуження, фокусування*. Застосування різних послідовностей за правильним алгоритмом значно підвищує ефективність опитування учнів.

ДИДАКТИЧНІ ВИМОГИ ДО ПІДРУЧНИКА З ІСТОРІЇ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК НАСКРІЗНОГО ВМІННЯ УЧНІВ

Н.М. Гупан, докт. пед. наук, проф.

В основу проектування підручника або будь-якої навчальної книги, орієнтованої на розвиток критичного мислення учнів як наскрізного вміння, має бути покладена спеціальна педагогічна модель, що забезпечує залучення учнів під час навчання до самостійного дослідження історичних подій і явищ. З точки зору змісту навчальна книга міститиме відповідно до віку учнів різноманітні документальні та візуальні джерела, котрі відображають альтернативні погляди та ідеї щодо історичних подій і явищ. Авторський текст, викладений у діалогічній яскравій манері (особливо для учнів основної школи), з одного боку, не повинен містити авторських узагальнень і висновків, а з іншого – надавати простір для самостійного аналізу учнями історичного контексту, виявлення фактів і думок, головного і другорядного, причиново-наслідкових зв'язків, порівняння різних поглядів, позицій, підходів, різноманітних джерел інформації, визначення і ясного формулювання власної позиції, оцінок. Кожне джерело, представлене у навчальній книзі, не лише має бути доступним для сприйняття учнів і цікавим, а й доповнювати, поглиблювати, урізноманітнювати їхні уявлення про події і явища, що вивчаються, висвітлюючи їх різні аспекти.

Водночас джерела, вміщені у книзі, доцільно супроводжувати запитаннями і завданнями, відповідаючи або виконуючи які учні аналізують і інтерпретують інформацію, висувають ідеї, будують гіпотези, відстоюють власну точку зору. Система запитань і завдань у